

Sosyal Bilgiler Dersinde Değer Aktarımı Açısından Sadî Şirazî'nin “Bostan” ve “Gülistan” İsimli Eserlerinin İncelenmesi *

Analysis of “Bostan” and “Gülistan” Works of Sadî Şirazî in Social Studies Classes in terms of Transferring the Values

DOI= [10.17556/jef.42840](https://doi.org/10.17556/jef.42840)

Harun ER **, Fatma ÜNAL ***, Davut GÜREL ****

Özet

Değerlerin uygun bir eğitim anlayışı ile bireylere aktarımı konusunda farklı modeller üzerinde durulmaktadır. Bunlardan birisi de edebi eserlerin kullanımınıdır. Bu çalışmada, sosyal bilgiler dersi kapsamında değer aktarımı açısından Sadî Şirazî'nin Bostan ve Gülistan isimli eserlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu eserlerde yer alan hikâyeler araştırmacılar tarafından ayrı ayrı okunarak her hikâyede aktarılan değerler tespit edilmeye çalışılmıştır. Değerlerin tespitinde sosyal bilgiler öğretim programının içeriği esas alınmış ve eserlerdeki hikâyelerin hangi değerlere yönelik olarak sosyal bilgiler dersinde kullanılabileceği belirlenmeye çalışılmıştır. “Bostan” isimli eserde saygı, duyarlılık, hoşgörü, dürüstlük, yardımseverlik, sevgi ve adil olma değerleri ön plana çıkarken, “Gülistan” isimli eserde ise, sorumluluk, çalışkanlık, yardımseverlik ve dayanışma, duyarlılık, sevgi, saygı ve dürüstlük değerlerinin ön plana çıktığı ifade edilebilir.

Anahtar Sözcük: Değer, değer eğitimi, sosyal bilgiler, Sadî Şirazî, Bostan, Gülistan.

Abstract

There are different models in transferring values to individuals with proper education. One of them is the use of literary works. The purpose of this study is to examine “Bostan” and “Gülistan” works of Sadî Şirazî in Social Studies classes in terms of transferring the values. The stories in these two works were read by the researchers and the values transferred in the stories were identified. While

* Bu makale, 14. Uluslararası Katılımlı Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu'nda (21-23 Mayıs 2015, Bartın/Türkiye) sözlü bildiri olarak sunulan çalışmanın geliştirilmiş hâlidir.

** Yrd. Doç. Dr., Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi, erharun06@gmail.com

*** Doç. Dr., Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi, drfatmaunal@gmail.com

**** Arş. Gör., Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi, gureldavut@gmail.com

identifying the values in these works, the content of social studies curriculum was based on. The researchers worked to identify towards teaching which values the stories in these two works could be used in social studies classes. It is possible to say that whilst it is respect, awareness, tolerance, honesty, helpfulness, love and justice values which stood out in “Bostan”, it is responsibility, diligence, helpfulness and solidarity, awareness, love, respect and honesty that stood out in “Gülistan”.

Keywords: Values, values education, social studies, Sadî Şirazî, Bostan, Gülistan.

Giriş

21. yüzyılda dünyanın, siyasal, sosyal, ekonomik pek çok açıdan hızlı değişimlere sahne olduğu görülmektedir. Yaşanan bu değişimlere ayak uydurabilmek, bireylerin sosyal ve psikolojik yönden yeterince hazır olmalarını gerektirmektedir. Genç bireylerin yaşanan değişim ve gelişmelere ayak uydurabilmeleri, yaşadıkları toplumla barışık kalmaları ve kültürel yönden bir çatışma yaşamamaları için gerekli değerlerin belirlenmesi ve yeni nesillere aktarılması oldukça önem arz etmektedir. Bu bağlamda genç nesillerin eğitilmesi hususunda en çok tartışılan kavramlar “değer” ve “değer eğitimi” kavramlarıdır.

Değer kavramına ilişkin ulusal ve uluslararası alanyazında pek çok tanım yapılmıştır. Bu kavrama yönelik tanımların çeşitliliği kavrama ilişkin yaklaşımların farklı olması ile ilgilidir. Shaver ve Strong’e göre (1976) değerler, bizim değer yargılarımız için oluşturmuş olduğumuz standartlarımız ve prensiplerimizdir. Bu prensip ve standartlar; insanlar, nesnelere, fikirler, hareketler ve durumları içeren iyi, değerli veya kabul edilebilir olan ya da kötü, değersiz ve kabul edilemez olan “şeyler” tarafından oluşturulan kriterlerdir. Bir başka tanımda ise değerler, arzu edilen, kişilerin hayatlarına kılavuzluk eden, önem dereceleri farklı, durum-ötesi hedeflerdir (Yiğittir ve Öcal, 2010). Bir başka tanımda ise değer, hayranlık duyulan, ilham ve model alınan bir üst davranış kalıbının varlığı ve kabulü düşüncesine işaret eder (Doğan, 1999). Tanımlardan da anlaşılacağı üzere değer, kişilerin olması gerekene ilişkin yani ideallere ilişkin yargılarıdır.

Bugün özellikle tüm batılı toplumların kültürel çeşitliliklerinin giderek arttığı, sadece gençlerde değil aynı zamanda toplumsal yaşamda da bir ahlaki çöküş yaşandığı görülmektedir (McLaughlin,

1995; akt. Healsted & Taylor, 1996). Bu açıdan bakıldığında yaşanan değişim ve dönüşümlere bireylerin kendi kültürel ve toplumsal yargılarıyla birlikte evrensel değerleri kazanabilmesini ve yaşanabilecek sıkıntılara karşı onların hazırlıklı olmalarını sağlayacak temel unsur değer eğitimidir (Doğan, 2007). Değer eğitimi, bir toplumun huzur ve mutluluk içinde bir arada yaşayabilmesinde önemli bir yere sahiptir (Şener, 2013). Kültürel çeşitlilik yönünden oldukça zengin olan ve pek çok yönden hızlı bir değişim sürecinde olan Türkiye’de de gerek ulusal gerek evrensel değerlere sahip, uyumlu bireylerin yetiştirilmesi için değerler eğitimine gereken önem verilmelidir.

Şener’e göre (2013) değer eğitimi, insanların iyiye, doğruya ve güzele yönelmesinde hayati bir önem taşımaktadır. Millet olabilmeyi, birbirini anlayıp, empati kurabilmeyi sağlayan temel faktör ortaklaşa paylaşılan değerler manzumesidir. Bir toplumun devamında olduğu kadar gelişmesinde de milli ve ahlaki değerlerinin yeni nesillere iyi bir şekilde aktarılması belirleyicidir. Bu amaçla eğitimde kullanılan ders kitapları veya yardımcı kaynakların değer eğitimi açısından kullanılabilir olması önemlidir. Çocukların gelişim dönemleri dikkate alındığı zaman ilkökul ve ortaokulda öğrenim gören öğrencilere yönelik değer eğitiminde edebi ürünlerin kullanılması faydalı olabilmektedir. Özellikle sosyal bilgiler dersinde edebi ürünlerin kullanılması önemli roller üstlenmektedir (Gülüm ve Ulusoy, 2008). Bu amaçla derslerde kullanılacak kısa hikâyeler ve öğretici metinler öğrencilerin derse yönelik tutum ve ilgilerini değiştirebilir, onların akademik başarıları üzerinde olumlu etkiler gösterebilir (Öztürk ve Otluoğlu, 2002; McEwan ve Egan, 1995). Buna ek olarak yetişkin eğitiminde de kısa hikâyelerin kullanılmasının etkili olduğu (Rossiter, 2002) düşünüldüğünde bu eserler yetişkin eğitiminde de etkili olarak kullanılabilir. Öğretici metinler ve kısa hikâyeler açısından oldukça zengin bir veri sunan Sadî Şirazi’nin “Bostan” ve “Gülistan” adlı eserleri sosyal bilgiler derslerinde yardımcı öğretim materyali olarak kullanılabilir. Bunlar gibi hikâyeler içeren eserlerin eğitimsel materyaller olarak kullanılması hikâyelerin inanılır, eğlenceli ve hatırlanabilir olmaları nedeniyle oldukça etkilidir (Neuhauser, 1993; akt. Rossiter, 2002; Randall, 1999). Sadî Şirazi’nin eserlerinde vermek

istediği mesajlar ve bu amaçla kullandığı kıssalar öğrencilere değer aktarımda önemli roller üstlenebilir.

Sadî Şirazî, 13. yüzyıl İran şiir ve edebiyatının en önemli isimlerinden biridir. O sadece bu yönüyle değil aynı zamanda bir eğitimci olarak da kabul edilmektedir. Çünkü yazdığı eserler incelendiğinde onun eserlerini yazma amacının faydalı olduğu görülmektedir (Tedrisat Mecmuası, 1925; akt. Akyüz, 1969). Kaleme almış olduğu “Bostan” ve “Gülistan”ın en önemli iki eseri olduğu söylenebilir. Bu eserlerden “Bostan” isimli eseri ömrünün büyük bir kısmını seyahatlerle geçiren Sadî’nin, Şiraz’a döndükten sonra 1257 tarihinde kaleme alınmış ve Salgurlulardan Ebu Bekir b. Sa’d b. Zengiye ithaf edilmiş bir eserdir. Bazı yazmalarda Sa’dînâme olarak geçse de sonraki yıllarda Bostan olarak isimlendirilmiştir. Eser on bölümden oluşmaktadır ve bölüm başlıkları şöyledir: Adalet ve Hükümdarlık; İhsan ve Cömertlik; Aşk, Velilerin Yolu ve Onlarla Muhabbet; Alçak Gönüllülük; Rıza; Kanaat; Terbiyenin Etkisi; Şükür; Tövbe ve Ahiret İşleri; Münacat (Şirazî, 2012). Kitapta ele alınan konular çeşitli hikâyelerle zenginleştirilerek işlenmiş ve ele alınan konunun daha kolay anlaşılmasına çalışılmıştır. Kitapta verilen öğütler ve telkinlerden kitabın özü itibarıyla bir öğüt kitabı olduğu anlaşılmaktadır. Sadî’nin “Gülistan” isimli eseri ise, Allah’a yakarma ve Hz. Muhammed’e övgü bölümlerinden sonra yöneticilerin tavır ve davranışları, dervişlerin ahlâkı, kanaatin faziletleri, susmanın faydaları, aşk ve gençlik, güçsüzlük ve ihtiyarlıkla, eğitimin etkisi ve sohbet adabını konu alan sekiz ayrı bölümden oluşmaktadır (Şirazî, 2013). Her iki eserin de birer terbiye ve ahlak kitabı olduğu ifade edilebilir.

Gülistan ve Bostan, Türk eğitim tarihinde önemli bir yere sahiptir. Bu iki eserin 1928 yılına kadar medreseler ve mekteplerde Farsça eğitiminde yardımcı kaynak olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu eserlerde yer alan feridin genel davranışları konusundaki görüşlerin toplum tarafından yaşama ve görgü kuralları olarak yüzyıllarca benimsendiği, Sadî’nin çocuk terbiyesi ile ilgili görüşlerinin bizde derin izler bıraktığı söylenebilir (Akyüz, 2011). Bu yönüyle bu eserlerde yer alan hikâyeler, bugün eğitim kurumlarında özellikle de değer eğitiminde etkili olarak kullanılabilir niteliktedir.

Bu çalışmada Sadi Şirazi'nin yazmış olduğu “Bostan ve Gülistan” adlı eserler değerler eğitimi açısından ele alınarak ayrıntılı bir şekilde incelenmiş ve 4-7. sınıf sosyal bilgiler dersi kapsamında öğrencilere kazandırılması gereken değerlere yönelik eserlerdeki hikâyelerin kullanım uygunluğunun belirlenmesi amaçlanmıştır.

Yöntem

Araştırma Deseni

Bu çalışma nitel araştırma deseninde yapılmıştır. Araştırmada nitel araştırma deseninin seçilmesinin nedeni, sosyal bilgiler dersinde değer aktarımı açısından Sadî Şirazî'nin “Bostan” ve “Gülistan” isimli eserlerinin anlam ve anlama üzerine odaklanılarak incelenmek istenmesidir. Van Maanen (1979, 520)'e göre, nitel araştırma bir şemsiye terimdir ve tanımlamaya, çözmeye, yorumlamaya ve anlamla ilgili terimlere ulaşan teknikleri kapsar (akt. Merriam, 2013). Bunun yanında “anlamlandırmanın en eski ve en doğal şekli” hikâyelerdir (Jonassen & Hernandez-Serrano, 2002, 66; akt. Merriam, 2013). Hikâyeler deneyimlerimizi nasıl algıladığımızın, diğerleriyle nasıl iletişim kurduğumuzun ifadesidir ve bu sayede etrafımızdaki dünyayı nasıl algıladığımızdır. Hikâyeler nitel araştırmalarda veri kaynağı olarak popüler hâle gelmiştir (Merriam, 2013). Bu araştırmada da, araştırmanın amacı doğrultusunda nitel araştırmalardan öyküsel analiz araştırma türü seçilmiştir. Öyküsel araştırmalarda, hikâyeleri analiz etmek için çeşitli metodolojik yaklaşımlar kullanılır. Her yaklaşım bir şekilde hikâyenin nasıl oluşturulduğunu, hangi dilbilimsel araçların kullanıldığını ve hikâyenin kültürel bağlamını inceler (Merriam, 2013). Bu araştırmada düşünce ve motivasyonu kapsayan daha kişisel kavramlara yoğunlaşan psikolojik yaklaşım kullanılmıştır. Bu yaklaşım tümevarım süreçlerine, bağlamsal bilgiye ve insana vurgu yapan ve anlam oluşturmaya bilimsel, duyuşsal ve motivasyonel boyutlarının doğruluğunu kabul eden bütüncül bir yaklaşımdır (Rossiter, 1999).

Verilerin Toplaması

Bu araştırmada veriler doküman incelemesi yöntemiyle, 4-7. sınıf sosyal bilgiler öğretim programı dikkate alınarak Sadî Şirazî'nin “Bostan” ve “Gülistan” isimli eserlerinden toplanmıştır. Dokümanlar,

nitel araştırmalarda etkili bir şekilde kullanılması gereken önemli bilgi kaynaklarıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2000).

Verilerin Analizi

Araştırmada “Bostan” ve “Gülistan” isimli eserlerdeki hikâyelerden toplanan veriler içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Bu çerçevede araştırmacılar tarafından, içerik analizi yoluyla hikâyeler tanımlanmaya, hikâyelerin içinde saklı olabilecek değerler ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. İçerik analizinde toplanan veriler önce kavramsallaştırılır, daha sonra da ortaya çıkan kavramlara göre mantıklı bir biçimde organize edilir ve buna göre veriyi açıklayan temalar saptanır (Yıldırım ve Şimşek, 2000). Nitel araştırma verileri dört aşamada analiz edilmiştir. Bunlar verilerin kodlanması, temaların bulunması, kodların ve temaların organize edilmesi, bulguların tanımlanması ve yorumlanmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2000). Araştırmada içerik analizinin ilk aşaması olan verilerin kodlanmasında araştırmacılar, eserlerdeki hikâyeleri anlamlı bir bütün oluşturan bölüm olarak kabul etmiş ve her hikâyede aktarılan değerleri tespit etmişlerdir. Hikâyelerdeki değerlerin tespitinde sosyal bilgiler öğretim programının içeriği esas alınmış ve eserlerdeki hikâyelerin hangi değerlere yönelik olarak sosyal bilgiler dersinde kullanılabileceği belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmacılar tarafından, sosyal bilgilerde değer aktarımında kullanılabilecek hikâyelerdeki değerler kodlandıktan sonra bir kod listesi oluşturulmuştur. Kod listesinde ortaya çıkan verilerde benzerlik ve farklılıklar saptanmış ve buna göre birbiriyle ilişki kodları bir araya getiren temaları oluşturan değerler belirlenmiştir. Bu aşamada, ortaya çıkan temaların/değerlerin yeterliliğini ve verilerin etkili bir biçimde organize edilip edilmediğini incelemek ve sosyal bilgiler dersinde değer aktarımında kullanılabilirliğini yansıtıp yansıtmadığını kontrol etmek amacıyla eğitim fakültesi sosyal bilgiler eğitimi 4. sınıf öğrencilerinden oluşturulan bir gruba hikâyeler okutularak belirlenen temalara/değerlere uygunluğuna yönelik görüşleri alınmıştır.

Araştırmanın güvenilirliğini sağlamak için araştırmacılar tarafından eserlerdeki kodlamalar ayrı ayrı yapılmış ve temaların yeterliliğine/uygunluğuna yönelik eğitim fakültesi sosyal bilgiler eğitimi dördüncü sınıf öğrencilerinin de dış denetçi olarak görüşlerine

başvurulmuştur. Birden fazla araştırmacının yer aldığı çalışmalarda araştırmacının güvenilirliği için kodlayanlar arasında uyuma bakılır ve bu uyumun en az % 70 olması beklenir (Yıldırım ve Şimşek, 2000, 265). Araştırmacıların ve diğer dış denetçilerin yamış olduğu kodalmalar arasındaki uyum, Miles ve Hubberman'ın (1994), Güvenirlik = Görüş birliği / (Görüş birliği+Görüş ayrılığı) formülü kullanılarak hesaplanmıştır. Yapılan hesaplamalar sonucunda araştırmacılar arasında %82'lik bir görüş birliğine ulaşılmıştır.

Araştırmanın geçerliliğini sağlamak için ise analizi yapılan eserlerden örneklem alınmamış, eserlerdeki tüm hikâyeler incelenmiştir. Hikâyelerdeki temalar/değerler tablolarda frekans olarak gösterilmiş ve yorumlanmıştır. Bunun yanında sosyal bilgiler dersinde değer aktarımında kullanılacak hikâyelere örnekler sunulmuştur.

Bulgular

Bu bölümde sosyal bilgiler dersinde değer aktarımında kullanılanabilecek, Sadî Şirazi'nin "Bostan" ve "Gülistan" isimli eserlerindeki hikâyelerde geçen değerlerin temalarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

a. Sadî Şirazi'nin "Bostan" İsimli Eserindeki Hikâyelerde Geçen Değerler

Sadî Şirazi'nin "Bostan" isimli eserindeki hikâyelerde geçen değerlerin temalara göre frekans dağılımı Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Sadî Şirazi'nin Bostan İsimli Eserindeki Hikâyelerde Geçen Değerlerin Temalara Göre Frekans Dağılımı

Temalar/Değerler	f
Saygı	54
Duyarlılık	47
Hoşgörü	34
Dürüstlük	26
Yardımseverlik	21
Sevgi	21
Adil olma	15
Dayanışma	6
Vatanseverlik	5
Misafirperverlik	5
Sorumluluk	4

Çalışkanlık	4
Bağımsızlık	2
Estetik	1
Bilimsellik	1
Barış	1
Sağlıklı Olmaya Önem Verme	1
TOPLAM	248

Tablo 1 incelendiğinde, Sadî Şirazi'nin Bostan isimli eserindeki hikâyelerde en fazla saygı (54) değerine yer verildiği; bunu duyarlılık (47), hoşgörü (34), dürüstlük (26), yardımseverlik (21), sevgi (21), adil olma (15), dayanışma (6), vatanseverlik (5), misafirperverlik (5), sorumluluk (4), çalışkanlık (4), bağımsızlık (2), estetik (1), bilimsellik (1), barış (1) ve sağlıklı olmaya önem verme (1) değerlerinin takip ettiği görülmektedir. Eserdeki hikâyelerin incelenmesi sırasında, bir hikâyede çoğunlukla birden fazla değer yer aldığı ve özellikle hikâyelerde telkin yoluyla değer aktarımının yapıldığı tespit edilmiştir.

Sosyal bilgiler dersinde hem sorumluluk değerinin aktarımında hem de bir yöneticinin sahip olması gereken özelliklerin işlenişinde kullanılabilecek, Sadî Şirazi'nin Bostan isimli eserinde yer alan örnek bir hikâye aşağıda verilmiştir.

“10. Hikâye: Nuşirevan'ın, Oğlu Hürmüz'e Öğütleri

Nuşirevan son nefeslerini verirken oğlu Hürmüz'e şöyle dedi: Kendi rahatını düşünme de fakirlerin gönlünü hoş tutmaya bak. Dünyada yalnız kendi rahatını düşünen kimse kesinlikle rahat yüzü görmez. Canavar sürüye saldırırken çobanın uykusu cinayet olur.

Fakirleri koru, onlara zulmetme. Padişah halkıyla hükümdar olur. Hükümdar ağaca, halk ise köke benzer, ağaçlara kökünden kuvvet gelir. Elinden geldikçe halkı incitmemeye çalış, yoksa kendi kökünü kazmış olursun... Halkı zayıf düşürmemek gerekir. Çünkü o, devlet sarayının sığınak ve dayanağıdır. Köylüyü sevmek kendi yararınadır. Gönlü huzurlu olan işçiler daha iyi iş yapar. Kendisinden iyilik gördüğün kişiye fenalık yapmak büyük alçaklıktır.” (Şirazi, 2012).

Sosyal bilgiler dersinde saygı değerinin aktarımında kullanılabilir, Sadî Şirazi'nin Bostan isimli eserinde yer alan örnek başka bir hikâye/konuşma aşağıda verilmiştir.

“54. Konuşma: Deneyimli Yiğitlere Destek

Düşmanla savaşmak için yüreklileri gönder, aslanlarla savaşmak için aslanlar gerekir.

Tecrübeli kişilerin sözünü dinle, çünkü eski kurt av usulünü iyi bilir. Silahla savaşan gençlerden çok harp fennini bilen ihtiyarlardan kork. Bir genç aslanları, filleri mağlup etse de ihtiyar tilkinin hilesine yenilebilir. Çok yaşayıp umur görmüş kimseler dünyanın her türlü hâlini tattığı için akıllanmışlardır.

Liyakatli gençler ihtiyarların görüşlerine elbette büyük değer verir...” (Şirazi, 2012).

Sosyal bilgiler dersinde hoşgörü değerinin aktarımında kullanılabilir, Sadî Şirazi'nin Bostan isimli eserinde yer alan örnek başka bir hikâye/konuşma aşağıda verilmiştir.

“152. Hikâye: Abitle Çalgıcı

Sazı koltuğunda bir sarhoş vardı. Geceleyin sazıyla bir dervişin başını yaraladı ve sazı da kırıldı.

Sabah olunca, o saf kalpli derviş bu karar kalpli sarhoşa bir avuç para götürdü ve şöyle dedi:

Dün gece sarhoştun, mazeretin vardı. Bu yüzden benim başım yarıldı, senin de sazın. Benim yaramın korkulacak bir tarafı yok ve masraf istemez, geçer. Fakat senin sazını tamir için para gerekir, parasız tamir edilmez...” (Şirazi, 2012).

Sadî Şirazi'nin Bostan isimli eserindeki hikâyelerin, sosyal bilgiler dersinde değer aktarımında kullanılabilir ve dersin içeriğini zenginleştireceği söylenebilir. Bunun yanında, hikâyeler yoluyla sosyal bilgiler öğretimi yapmaya imkân sağlayıcı bir eser olduğu iddia edilebilir. Nitekim yukarıda örnek olarak verilen hikâyede de görüldüğü gibi, hikâyeler her ne kadar döneminin siyasi, sosyal ve kültürel özelliklerini yansıtsa da değişim ve süreklilik çerçevesinde günümüz koşullarına uyarlanabilir ve sosyal bilgiler dersinin içeriğinin işlenişinde kolaylıkla kullanılabilir. Burada dikkat çekici bir

husus ise bazı hikâyelerin dil ve anlatım açısından öğrenci seviyesine uygunluk arzetmeyen kelime ve ağıdalı bir dile sahip olduğu, kimi hikâyelerde dolaylı anlatımın tercih edildiği gerçeğidir. Bazı hikâyelerdeki bu durum öğrencilerin hikâyeleri ve özellikle de hikâyelerde telkin yoluyla verilen değer öğüdünü/mesajını anlamasını zorlaştırabilir.

b. Sadî Şirazî'nin "Gülistan" İsimli Eserindeki Hikâyelerde Geçen Değerler

Sadî Şirazî'nin "Gülistan" isimli eserindeki hikâyelerde geçen değerlerin temalara göre frekans dağılımı Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Sadî Şirazî'nin Gülistan İsimli Eserindeki Hikâyelerde Geçen Değerlerin Temalara Göre Frekans Dağılımı

Temalar/Değerler	f
Sorumluluk	27
Çalışkanlık	21
Yardımseverlik ve Dayanışma	18
Duyarlılık	18
Sevgi	17
Saygı	15
Dürüstlük	12
Adil olma	8
Misafirperverlik	1
Toplam	137

Tablo 2 incelendiğinde, Sadî Şirazî'nin Gülistan isimli eserindeki hikâyelerde en fazla sorumluluk (27) değerine yer verildiği; bunu çalışkanlık (21), yardımseverlik ve dayanışma (18), duyarlılık (18), sevgi (17), saygı (15), dürüstlük (12), adil olma (8) ve misafirperverlik (1) değerlerinin takip ettiği görülmektedir. Gülistan isimli eserin incelenmesinde de, bir hikâyede çoğunlukla birden fazla değer yer aldığı ve özellikle hikâyelerde telkin yoluyla değer aktarımının yapıldığı tespit edilmiştir. Bunun yanında Bostan isimli esere göre sosyal bilgiler dersinde değer aktarımında kullanılacak daha az hikâye olmakla birlikte yine de hikâyeler yoluyla sosyal

bilgiler öğretimi yapmaya imkân sağlayıcı bir eser olduğu söylenebilir.

Sosyal bilgiler dersinde adalet değerinin aktarımında hem de bir yöneticinin sahip olması gereken özelliklerin işlenişinde kullanılabilir, Sadî Şirazi'nin Gülistan isimli eserinde yer alan örnek bir hikâye aşağıda verilmiştir.

“9. Hikâye

... İnsafsızlığı ile tanınmış Arap krallarından biri beni ziyarete geldi. Namaz kılıp dua ederek hacet diledi.

Fakir zengin bu kapının toprağına köledir

Daha zengin olanlar daha muhtaçtır

Sonra kral bana dedi, ‘Dervişlerde himmet ve ibadetlerinde sadakat bulunduğu için, (duanda) bizi de gönlünden geçir. Çünkü çetin bir düşmandan endişe ediyorum.’ Ona dedim: ‘Güçlü düşmandan zahmet görmemem için zayıf halka merhamet et.’

Güçlü kollarla ve bilek gücüyle

Güçsüz zavallının elini kırmak hatadır

Düşkünlere merhamet etmeyen korkmaz mı

Düştüğünde kimse elinden tutmaz diye?

Kötülük tohumu ekip iyilik uman

Boşuna kafa yorup boş hayal kurar

Kulağından pamuğı çıkar, halka adil davran

Sen adil davranmazsan, hesap günü var...” (Şirazi, 2013).

Sosyal bilgiler dersinde yardımseverlik kapsamında sayılabilecek cömertlik değerinin aktarımında kullanılabilir, Sadî Şirazi'nin Gülistan isimli eserinde yer alan örnek başka bir hikâye aşağıda verilmiştir.

“18. Hikâye

Şehzadenin biri babasından büyük bir mirasa kondu. Kerem elini açıp cömertliğin hakkını verdi. Askere ve halka mal yağdırdı.

Öd tablasından burna ferahlık gelmez

Ateşe koy da amber gibi koksun

Büyüklük lazımsa sana bağıştta bulun

Saçmadıkça zaten bitmez tohum

Tedbirsiz dostlarından biri ona nasihat etmeye başladı. Dedi, ‘Önceki padişahlar bu malı mülkü çalışıp çabalayarak biriktirdiler ve maslahat için bir kenara koydular. Böyle davranmaktan vazgeç, çünkü önümüzde olaylar, arkamızda düşmanlar var. İhtiyaç zamanı çaresiz kalmamalısın.

Hazineyi halka bağışlarsan

Bir pirinç düşer her evin reisine

Niçin her birinden bir arpa kadar gümüş almıyorsun?

Senin her gün bir hazinen olur böylece?

Padişah bu söz karşısında yüzünü buruşturdu ve ona çıkışıp şöyle dedi: “Aziz ve celil Allah beni, iyi yönetmem ve bağışlamam için bu memleketin padişahı yaptı.

Karun kırk ev dolusu hazinesi olduğu için helak oldu

Nûşirvan ise iyi ad bıraktığı için ölmedi.” (Şirazî, 2013).

Sosyal bilgiler dersinde misafirperverlik değerinin aktarımında kullanılabilir, Sadî Şirazî’nin Gülistan isimli eserinde yer alan örnek başka bir hikâye aşağıda verilmiştir.

“20. Hikâye

Padişahlardan biri, kışın has adamlarından birkaçıyla birlikte avlanırken köşkten uzak düşmüştü. Akşam olunca bir köylünün evini gördüler. Padişah dedi, gece oraya gidelim de soğuk derdi olmasın. Vezirlerden biri dedi, ‘Bir köylünün evine sığınmak bir padişaha yakışmaz. Buracıkta çadır kurup ateş yakalım.’ Öyle yaptılar. Köylünün haberi oldu ve bir sofrayı hazırlayıp huzura götürdü. Yeri öperek şöyle dedi: ‘Sultanın yüce mertebesi pek düşmezdi, fakat (galiba) köylünün mertebesinin yükselmesini istemediler.’ Onun konuşması padişahın hoşuna gitti ve gece onun evine geçtiler. Padişah sabahleyin ona kıyafet ve mal verilmesini emretti. Köylü, padişahı (uğurlamak için) onun atının yanında birkaç adım yürüdü. Bu arada şöyle diyordu:

‘Bir köylünün misafirhanesine iltifat etmekle

Sultanın kadrinden ve heybetinden bir şey eksilmedi

Senin gibi bir sultan, başına gölge saldı diye

Köylünün külahının köşesi güneşe erişti'..." (Şirazî, 2013).

Sadî Şirazî'nin Bostan isimli eserinde olduğu gibi, Gülistan isimli eserindeki hikâyelerin de, sosyal bilgiler dersinde değer aktarımında kullanılabilmesi ve dersin içeriğini zenginleştireceği söylenebilir. Telkin yoluyla değer aktarımının yapıldığı Gülistan isimli eserdeki hikâyelerde de dil ve anlatım açısından öğrenci seviyesine uygunluk arz etmeyen bölümlerin olduğu tespit edilmiştir. Özellikle hikâyelerdeki, döneminin siyasi, sosyal ve kültürel özelliklerini yansıtan kelime ve dolaylı anlatım bunun önemli bir sebebi olarak görülebilir. Ancak bu durumun, sosyal bilgiler öğretiminde eserlerdeki hikâyelerden yararlanılmasına bir engel teşkil etmeyeceği düşünülmektedir.

Sonuç ve Tartışma

Sadî Şirazî'nin "Bostan ve Gülistan" isimli eserlerinin değerler eğitimi açısından, 4-7. sınıf sosyal bilgiler dersinde öğrencilere kazandırılması gereken değerlere yönelik hikâyelerin kullanım uygunluğunun belirlenmesi amacıyla yapılan bu çalışmanın sonuçlarına genel olarak bakıldığında; "Bostan" isimli eserdeki hikâyelerde sırasıyla en fazla saygı, duyarlılık, hoşgörü, dürüstlük, yardımseverlik, sevgi ve adil olma değerlerinin ön plana çıktığı, "Gülistan" isimli eserde ise, sorumluluk, çalışkanlık, yardımseverlik ve dayanışma, duyarlılık, sevgi, saygı ve dürüstlük değerlerinin yansıtıldığı ifade edilebilir. Bu değerlere ilişkin hikâyeler sosyal bilgiler 4. sınıfta, 1. ünite olan Kendimi Tanıyorum ünitesinde, 6. ünite olan Hep Birlikte ünitesinde ve 8. ünite olan Uzaktaki Arkadaşlarım ünitesinde; 5. sınıfta, 1. ünite olan Haklarımızı Öğreniyorum ünitesinde, 6. ünite olan Toplum İçin Çalışanlar ünitesinde ve 7. ünite olan bir Ülke Bir Bayrak ünitesinde; 6. sınıfta, 5. ünite olan Ülkemiz ve Dünya ünitesinde, 6. ünite olan Demokrasinin Serüveni ünitesinde ve 7. sınıf, 1. ünite olan İnsan İlişkileri ve İletişim ünitesinde, 5. ünite olan Ekonomi ve Sosyal Yaşam ünitesinde ve 6. ünite olan Yaşayan Demokrasi ünitesinde yer alan değerlerin öğrencilere kazandırılmasında kullanılabilir. Örneğin, "Gülistan" adlı eserde yer alan 9. hikâye, 4. sınıf Uzaktaki

Arkadaşların ünitesinde verilmesi gereken ‘‘Misafirperverlik’’ değerinin kazandırılmasında kullanılabilir.

Alanyazında yapılan çalışmalar incelendiğinde, bu araştırmada ortaya çıkan sonuçların bu çalışmalarla birçok noktada benzerlik gösterdiği söylenebilir. Kılıç ve Aktan (2015), Güven (2014), Cihan (2014), Balcı ve Yelken (2013), Çelikpazu ve Aktaş (2011), Yiğittir ve Öcal (2010), Balcı ve Yelken’in (2010) çalışmalarında ortaya çıkan sonuçlar araştırmamızda ifade edilen sonuçları destekler niteliktedir. Buradaki ortak nokta tercih edilen ya da vurgulanan değerlerin genel itibariyle benzer olduğudur. Aynı zamanda araştırma sonucu ortaya çıkan değerler, Milli Eğitim Bakanlığı Stratejik Planı ve 18. Milli Eğitim Şurasında alınan karar doğrultusunda 2010 yılında uygulamaya konulan Değerler Eğitimi Projesinde belirlenen değerlerle de örtüşmektedir.

Bu araştırmanın yazılı edebiyat ürünlerinin sosyal bilgilerde bir ders aracı olarak değer aktarımında kullanılabilmesi gerçeğini de ortaya çıkardığı ifade edilebilir. Akbaş’ın (2009) da belirttiği gibi değer öğretiminde öğrencilerin izleyici veya dinleyici olduğu etkinlikler yerine, aktif olduğu etkinliklerin kullanılması ve değerler üzerine düşünmeye, değer içeren örnek olayların analizine özetle değerlerin davranışa dönüşmesine ihtiyaç vardır. Bu sürecin gerçekleştirilmesinde değer odaklı edebi eserlerin etkisinin önemli olduğu söylenebilir. Fidan’ın (2009) çalışmasında, değer öğretiminde kullanılan sözel etkinliklerde, ‘‘değer öğretiminde ders verici hikâyeler anlatılmalıdır’’ görüşünün üst sıralarda yer alması çalışmanın sonucunu destekler niteliktedir. Kalfa’nın (2013) da ifade ettiği gibi çocuklarımızın dünya edebiyatında saygınlığı kabul edilmiş klasik eserlerden alacağı birçok evrensel değer ve kritik eğitsel iletiler olduğu unutulmamalıdır.

Sadî Şirazi’nin Gülistan ve Bostan adlı eserleri Türkçe dışında birçok dile çevrilmiş ve aynı zamanda pek çok ülkede ders kitabı olarak okutulmuştur (Güven, 2014). Aynı zamanda bu eserler içeriğinde barındırdığı değerlerden dolayı eğitimsel amaçlı olarak kullanılacak çok yönlü bir niteliğe sahiptir. Buradan yola çıkarak sosyal bilgiler dersi kapsamında Gülistan ve Bostan isimli eserlerin değerler eğitiminde kullanılmasına yönelik ortaya çıkan sonuçlar ışığında aşağıdaki önerilere yer verilebilir:

- Bu eserlerin çevirisi günümüz Türkçesine uygun hâle getirilerek ve sadeleştirilmek suretiyle öğrencilere sunulmalıdır.
- Bu eserlerde doğrudan öğrenciye değer aktarımında bulunulabilecek içeriğe sahip metinler ya da hikâyeler tercih edilmelidir.
- Bu eserlerdeki hikâyeler değer aktarımının yanı sıra hikâyelerin anlatıldığı döneme ilişkin sosyal, kültürel, siyasi ve ekonomik yapı hakkında da bilgi verilebilecek şekilde kullanılabilir.
- Bu eserlerde yer alan hikâyelerin derslerde ne zaman, nerede ve nasıl kullanılacağı konusunda iyi bir ön hazırlık yapılması gerekmektedir.

Eserlerdeki hikâyelerin özellikle öğrencilerin seviye, ilgi ve psiko-sosyal gelişim özelliklerine uygun olarak kullanılmasına özen gösterilmelidir.

Kaynaklar

- Akbaş, O. (2009). İlköğretim Okullarında Görevli Branş Öğretmenlerinin Değer Öğretimi Yaparken Kullandıkları Etkinlikler: 2004 ve 2007 Yıllarına İlişkin Bir Karşılaştırma, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 17(2), 403-414.
- Akyüz, Y. (1969). Sadî'nin Eğitimsel Görüşleri, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1(2), 73-82.
- Akyüz, Y. (2011). *Türk Eğitim Tarihi (M.Ö. 1000-M.S. 2011)*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Balcı, F. A. ve Yelken, T. Y. (2010). İlköğretim Öğretmenlerinin “Değer” Kavramına Yükledikleri Anlamlar, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39, 81-90.
- Balcı, F. A. ve Yelken, T. Y. (2013). İlköğretim Sosyal Bilgiler Programında Yer Alan Değerler ve Değer Eğitimi Uygulamaları Konusunda Öğretmen Görüşleri, *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 14(1), 195-213.
- Cihan, N. (2014). Okullarda Değerler Eğitimi ve Türkiye’deki Uygulamaya Bir Bakış, *Turkish Studies*, 9(2), 429-436.
- Çelikpazu, E. ve Esra, A. (2011). MEB 6, 7 ve 8 Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Metinlerin Değer İletimi Açısından İncelenmesi, *Turkish Studies*, 6(2), 413-424.
- Doğan, İ. (1999). “Küresel Değerler ve Eğitim: Türkiye Örneği”, 21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Eğitim Sistemi Ulusal Sempozyumu, Ankara.

H. Er, F. Ünal, D. Gürel /EÜ Eğitim Fakültesi Dergisi,18-1(2016), 225-242

- Doğan, İ. (2007). Türk Eğitim Sisteminde Değer Sorunu. *Değerler ve Eğitimi*. Kaymakcan, R., England: Falmer Pres.
- Fidan (2009). Öğretmen Adaylarının Değer Öğretimine İlişkin Görüşleri. *Kuramsal Eğitimbilim*, 2(2), 1-18.
- Gülüm, K. ve Ulusoy, K. (2008). Sosyal Bilgiler Dersinde Göç Konusunun İşlenişinde Halk Türkülerinin Kullanılması (Örnek bir çalışma), *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(26), 112-127.
- Güven, A. Z. (2014). Gülistan ve Bostan Adlı Eserlerin Değerler Eğitimi Bakımından İncelenmesi, *Turkish Studies*, 6 (9), 505-517.
- Halstead, J.M. & Taylor, M. J. (1996). Values in Education and Education in Values. Bristol., Hökelekli, H., Arslan, Ş., Zengin, M. (Eds). İstanbul: Dem Yayınları.
- Kalfa, M. (2013). Klasik Eserler ve Klasik Eserlerin Eğitsel İşlevi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 171, 105-112.
- Kılıç, A. ve O, Aktan. (2015). İlköğretim Okulları İçin Tavsiye Edilen 100 Temel Eserde Vurgulanan Değerler. *İlköğretim Online*, 14 (1), 243-275.
- Miles, M.B., & Huberman, A.M. (1994). Qualitative data analysis. Thousand Oaks, CA: Sage.
- McEwan, H. & Egan, K. (1995). Narrative in teaching, learning, and research. New York: Teachers Collage Press.
- Merriam, S.B. (2013). Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber. (Çev. Ed. S. Turan), Ankara: Nobel Yayınları.
- Öztürk, C. ve Otluoğlu, R. (2002). Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yazılı Edebiyat Ürünlerini Ders Aracı Olarak Kullanmanın Duyuşsal Davranış Özelliklerini Kazanmaya Etkisi, *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 15, 173-182.
- Randall, W.L. (1999). Narrative Intelligence and The Novelty of Our Lives. *Journal Of Aging Studies*, 1(13), 11-28.
- Rossiter, M. (1999). Understanding adult development as narrative. *New Directions for Adult and Continuing Education*, 84 (1999). 77-85.
- Rossiter, M. (2002). Narrative and Stories in Adult Teaching and Learning. *Clearing house on Adult, Career, and Vocational Education*, Eric Digest. 241.
- Şirazî, Sadî (2012). Bostan. (Haz. Azmi Bilgin). İstanbul: Kesit Yayınları.
- Şirazî Sadî (2013). Gülistan. (Çev. Hicabi Kırlangıç). İstanbul: Kapı Yayınları.
- Şener, H. (2013). Hayriyye-i Nâbî'de Aktarılan Değerler, *Turkish Studies*, 8(1), 2501-2524.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2000). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. (2. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yiğittir, S. ve Öcal, A. (2010). İlköğretim 6. Sınıf Öğrencilerinin Değer Yönelimleri, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24, 407-416.

Extended Summary

Purpose

“Bostan” and “Gülistan” works of Sadî Şirazî, which provide rich data in terms of didactic texts and short stories, can be used as supporting teaching materials in social studies classes. Using such works as teaching materials is very efficient because the stories are reliable, enjoyable and easy to remember (Neuhauser, 1993; cited in. Rossiter, 2002; Randall, 1999). The messages that Sadî Şirazî tries to convey in his works and the stories he uses to this end could play significant role in transferring values.

Gülistan and Bostan are important works in the history of Turkish education. These two works were used as supporting resources in Farsi education in madrasah and schools until 1928. It is possible to say that the ideas regarding the behaviours of individuals have been adopted by society as rules of good manners for centuries and that the ideas of Sadî on teaching manners to children impressed us deeply. (Akyüz, 2011). In this respect, the stories in these works can be used efficiently in teaching values in educational institutions today.

In this study Bostan” and “Gülistan” works of Sadî Şirazî are put to an in-depth analysis in terms of values education; and in doing so, the purpose is to analyse the appropriateness of the stories in these two works for 4th -7th grade students within the scope of social studies classes.

Method

This study is carried out as a qualitative research. The reason behind choosing qualitative research design is to analyse Bostan” and “Gülistan” works of Sadî Şirazî by focusing on the meaning and comprehension in terms of transferring values in social studies classes. As for Van Maanen (1979, 520) the term qualitative research is an umbrella term covering an array of interpretative techniques which seek to describe, decode, translate, and otherwise come to terms with the meaning, not the frequency, of certain more or less naturally occurring phenomena in the social world (cited in. Merriam, 2013, 13).

In this study, psychological approach, which concentrates more on the personal, including thoughts and motivation, was used. This approach emphasizes inductive processes, contextualized knowledge, and human intention and it is a holistic approach in that it acknowledges the cognitive, affective and motivational dimensions meaning making (Rossiter, 1999, 78).

The data in this study was collected through document review method. Taking 4th-7th grade social studies course curriculum into account, the data was collected from Sadî Şirazî’s “Bostan” and “Gülistan works. Documents are important sources of information that should effectively be used in qualitative researches (Yıldırım and Şimşek, 2000: 141).

In this study, the data collected from the stories in “Bostan” and “Gülistan were evaluated using content analysis. In content analysis, the collected data is first

conceptualized, and then, the concepts are organized in a meaningful way. Accordingly, the themes that explain the data are determined (Yıldırım and Şimşek, 2000, 162). The qualitative research data were analyzed in four phases, which were decoding of the data, finding the themes, organizing the codes and the themes, defining and interpreting the findings (Yıldırım and Şimşek, 2000, 163).

For the reliability of the study, a minimum of 70% consensus is required among the researchers doing the coding (Yıldırım and Şimşek, 2000: 233). In this study, there was a 82% consensus among the researchers. To ensure the validity of the study, all the stories in the two works given above were analyzed without taking a sample.

Results

It is respect (54) that is most often included in the stories in Bostan of Sadî Şirazî which is followed by awareness (47), tolerance (34), honesty (26), helpfulness (21), love (21), being just (15), solidarity (6), patriotism (5), hospitality (5), responsibility (4), diligence (4), independence (2), aesthetics (1), being scientific (1), peace (1) and being healthy (1) values. In the analysis of the stories in Bostan, it was seen that mostly more than one value is covered in one story and that mostly it was mostly through inspiration value transfer was made.

It can be said that the stories in Bostan work of Sadî Şirazî could be used in value transferring in social studies classes and that it could enrich the course content. In addition, it can be claimed that it is a work which allows teaching social studies through stories.

It is responsibility (27) that is most often included in the stories in Gülîstan of Sadî Şirazî which is followed by diligence (21), helpfulness and solidarity (18), awareness (18), love (17), respect (15), honesty (12), being just (8) and hospitality (1) values. In the analysis of the stories in Gulistan it was seen that mostly more than one value is covered in one story and that mostly it was mostly through inspiration value transfer was made. As in Bostan, it can be said that the stories in Gülîstan work of Sadî Şirazî could be used in value transferring in social studies classes and that it could enrich the course content

Conclusion

When the results of this study, which is carried out to identify the appropriateness of the stories in “Bostan and Gülîstan” works of Sadî Şirazî for 4th - 7th grade students within the scope of social studies classes, is evaluated, it can be said that it is respect, awareness, tolerance, honesty, helpfulness, love and being just that stand out in “Bostan” whilst it is responsibility, diligence, helpfulness and solidarity, awareness, love, respect and honesty that stand out in “Gülîstan”.
